

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 46, godina XXIII
novembar, 2018. [str. 25-28]

© Monos 2018

Stari mezar u Donjoj Lohinji

Edin Šaković, MA

U članku se donose podaci o starom muslimanskom mezarju na lokalitetu Svatovsko greblje u Donjoj Lohinji. Mezarje je označen kamenim nišanima, koji se po svojoj masivnoj formi, te arhaičnim ornamentima mogu datirati u rano razdoblje osmanske uprave, odnosno prva desetljeća islamizacije.

Ključne riječi: Donja Lohinja, Svatovsko greblje, stari mezar, nišani, ornamenti, XVI. stoljeće.

U Donjoj Lohinji, na lokalitetu poznatom kao Svatovsko greblje, sačuvan je jedan stari mezar sa nišanima koji se ističu svojom masivnošću i arhaičnošću. Mezar se nalazi na južnom ulazu u Lohinju, u mahali Smajilbašići – tačnije, između Smajilbašića i Ahmetaša, na zemljištu zvanom Lučice, na blago izdignutoj površini na lijevoj obali Lohinjske rijeke Uži lokalitet mezara u narodu se naziva karakterističnim imenom “Svatovsko greblje”. U dosadašnjoj literaturi ovaj mezar nije evidentiran niti opisan.

Uzglavni nišan je kvadratne osnovice, sa lijepo izvedenim turbanom; uznožni nišan je pravokutne osnovice, a završava se na dvije vode. Visina nišana je oko 150 cm, dok razmak između njih iznosi nešto više od 2 metra. Oba su izrađena od kvalitetnog krečnjaka i, izuzev manjih oštećenja nastalih zubom vremena, dosta su dobro očuvani. (**slika 1**)

Na uzglavnom nišanu se uočavaju ukrasi izvedeni u plitkom reljefu. Na čeonj strani je prikaz sablje; na suprotnoj strani je isklesan nož, dok je na lijevoj strani prikaz okruglog diska, koji je po sredini ukrašen dvostrukim cik-cak vijencom. (**slika 2**) Na uznožnom nišanu, sljeme je također reljefno ukrašeno. (**slika 3**)

Na vrhu turbana opaža se udubljenje, koje često nalazimo na starijim nišanima, odnosno mezarovima koji su i kulturna mjesta; ono je namijenjeno ostavljanju sadake

ili sakupljanju kišnice radi lijeka. (slika 4) U narodnoj tradiciji, ovaj mezar je štovan kao kultno mjesto, na koje se ostavljala sadaka.

Mjesto na kome se nalaze nišani naziva se Svatovsko greblje; samo ovo ime ukazuje da se tu u prošlosti vjerovatno nalazilo više mezarova. Sama parcela je, koliko se pamti, bila u privatnom vlasništvu. Po kazivanju Zaima Šestana (rođ. 1938.), najboljeg živućeg poznavaoca prošlosti i tradicije Donje Lohinje, ova njiva je starinom bila u vlasništvu Mujage Smajilbašića, čuvenog zemljoposjednika. Za Mujagu se, inače, pripovijeda da je imao preko 5000 dula ma zemlje; držao je Skugrić kod Gradačca, a bio je i vlasnik jednog hana u gračaničkoj čaršiji. Njiva je kasnije promijenila više vlasnika, a danas pripada familiji Bečarević. Svi vlasnici i obrađivači zemlje na njivi su, bez obzira, pazili da ne oštete nišane.

Iz kojeg vremena potječe ovaj mezar?

Sa dosta vjerovatnoće može se utvrditi da je dosta velike starosti i može se datirati u starije razdoblje osmanske uprave, možda čak i prva desetljeća islama na ovim prostorima.

Svojom masivnošću, arhaičnošću i ornamentikom ovi nadgrobnici, po svemu, odgovaraju onom najstarijem tipu nišana kakve nalazimo na području Bosne, a koje je u posebnoj studiji obradio naš čuveni kulturni historičar i konzervator Šefik Bešlagić.¹ Nišani iz tog vremena rađeni su pod jakim utjecajem klesarske tradicije stećaka; odlikuju se masivnošću i većim dimenzijama, kao i reljefnim motivima, nalik onima na stećcima.²

Mezarja i pojedinačne mezarove sa ovakvim nišanima narodna predaja obično naziva šehitskim ili svatovskim grebljima, vezujući ih za pale vojnike iz vremena Fetha ili nekih bitaka u prošlosti, odnosno za po-

ginule svatove, stradale u različitim okolnostima. I uz lokalitet Svatovskog greblja u Donjoj Lohinji vezuju se pripovijesti kakve su uobičajene i za druga "svatovska greblja" na gračaničkom području (na Hurijama kod Gračanice, u Fazlijama – Babići, te na Blagalištu iznad Gornje Orahovice), kao i uopće u Bosni. Iako veoma zanimljive s kulturno-antropološkog i folklorističkog motrišta, te predaje nisu neka pouzdana podloga za samo datiranje mezara. Forma nišana i ukrasi na njima su, međutim, pouzdaniji oslonac.

Ornamentalni motiv diska tipičan je za najstariji period u razvoju nišana, jer je gotovo nepoznat na spomenicima iz kasnijeg razdoblja. Ovakvi ornamentalni motivi se u stručnoj literaturi najčešće tumače kao simbol sunca.³ No, moguće je zapravo da predstavljaju i prikaz tipičnog osmanskog okruglog štita (tzv. *kalkan*) – tim više jer se često susreće u kompoziciji sa hladnim oružjem. Motiv diska nalazimo na još nekim starijim nišanima u široj okolini Gračanice. U Berkovici, u centru sela, na neobičnom brežuljku, koji neodoljivo podsjeća na prahistorijske tumule – dva su stara šehitska mezara, sa masivnim i monumentalnim nišanima arhaičnog izgleda. Veći od nišana (visine preko 2 metra) ukrašen je reljefnim prikazima sablje i diska. Oba nišana se smatraju "šehitskim", a lokalitet je kultno mjesto.⁴ Osamljeni nišan sa istovjetnim ukrasom evidentiran je i u Špionici (u neposrednoj blizini željezničke pruge Brčko – Banovići), kao i na još nekim starim nišanima na širem prostoru sjeveroistočne Bosne.

Donja Lohinja je selo srednjovjekovne starosti: Osmanlije ga zatiču po dolasku na ove prostore. Selo se spominje u više sačuvanih

1 Šefik Bešlagić, *Nišani XV i XVI vijeka u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti BiH, Djela, XIII, Odjeljenje društvenih nauka, 30, 1978.

2 Isto, 11.

3 Isto, 59; za motiv na stećcima: Šefik Bešlagić, *Stećci: kultura i umjetnost*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982., 171-172; up. Isti, *Leksikon stećaka*, Sarajevo: Svjetlost, 2004., 89.

4 Na brežuljku je nedavno sagrađano turbe za ostavljanje sadake, te ozidano stepenište do ulaza u isto. Izgradnja ove savremene građevine je znatno narušila i oskrnavila izgled lokaliteta.

popisnih deftera iz tog vremena. Proces islamizacije je ovdje bio intenzivniji u odnosu na neka druga sela u širem susjedstvu: godine 1548. Donja Lohinja je brojala 16 muslimanskih kuća sa 4 baštine, te 1 nemuslimansku kuću sa 2 baštine.⁵ Godine 1604., pak, u selu je bilo 7 muslimanskih kuća sa isto toliko baština.⁶ Smanjenje stanovnika je vjerovatno bilo posljedica gravitacionog utjecaja susjedne Gračanice, koja je tokom druge polovice XVI. stoljeća izrastala u jedno od najvećih gradskih naselja sjeveroistočne Bosne.⁷

Mezar o kome govorimo vjerovatno je materijalno svjedočanstvo iz spomenutog razdoblja.⁸ Ovakve mezare, koji su gotovo uvijek kulturna mjesta, historijski bismo mogli vezati za pripadnike vojničke klase iz ranoga osmanskog doba, tačnije XVI. i XVII. stoljeća. U mnogo čemu oni podsjećaju na

srednjovjekovne stećke, podizane na grobovima bosanskih vitezova. U kulturološkom smislu, oni su materijalni odraz kulture koja se u Bosni oblikovala početkom osmanske uprave, prožimanjem domaćeg naslijeđa sa kulturnim elementima Osmanlija.⁹

SUMMARY

An old grave in Donja Lohinja

This article discusses the old Muslim graveyard in "Svatovsko greblje" which is located in Donja Lohinja. The grave is marked by stone gravestones, which can be dated to the early Ottoman period, probably the first decade of islamization, by their archaic ornaments and massive form.

Keywords: Donja Lohinja, Svatovsko greblje, old grave, gravestones, ornaments, XVI century.

5 Adem Handžić, *Tvrđava i naselje Sokol u prvim turskim defterima (iz 1528. i 1548. godine)*. Gračanički glasnik, VI/11, 2001., 74.

6 Aladin Husić, *Gračanica i Soko u opširnom popisu Zvorničkog sandžaka iz 1604. Godine*. Gračanički glasnik, X/20, 2005., 108-109.

7 Konac osmanske vlasti Donja Lohinja je dočekala sa 17 kuća (koliko je imala i 330 godina ranije), te 98 stanovnika (*Štatistika mjesta i pučanstva Bosne i Hercegovine*, Službeno izdanje, Sarajevo, Carska i kraljevska vladina tiskara, 1879., 87).

8 Donja Lohinja je, prema defterima iz 1533. i 1548. godine, bila dio timara (nadarbina) posadnika tvrđave Soko. Timari nisu bili feudalni posjedi u pravom smislu riječi, već nadarbine koje su značile pravo ubiranja poreza i zemljišnih pristojbi na jednom određenom području, u pojedinim selima; stanovnici popisani u tim defterima bili su zemljoradničko stanovništvo koje je plaćalo poreze, dok su pripadnici vojničkog i činovničkog sloja toga bili oslobođeni. Moguće je da je u tom vremenu u Lohinji bilo još kuća i stanovnika koji su pripadali vojsci, ali nisu upisani u deftere jer nisu bili poreski obveznici.

9 Ti kulturni utjecaji su bili obostrani: smatra se da se pod utjecajima kulture nišana razvila i specifična forma uspravnih stećaka (stubova i stela), potkraj razdoblja u kome su stećci podizani. Također, kada je o najstarijim nišanima riječ, ustanovljeno je da su oni podizani i nad kršćanskim grobovima (o tome: Š. Bešlagić, isto, 13).

Slika 1.

Slika 2

Slika 3

Slika 4